

SAMARBEJDE ELLER SOCIALDARWINISTISK STOLELEG?

I Danmark har vi tradition for gruppearbejde, og vi er tilbøjelige til at tro, det er noget, vi bare kan. Men de unge på universiteterne har brug for hjælp til at holde gruppen på sporet, hvis ikke konkurrence og kamp om positioner skal kvæle de gode intentioner om samarbejde.

Gruppearbejdets højborg ligger i Roskilde. Det er på RUC, myten om læring gennem ligeværdigt samarbejde – uden konkurrence og lærerstyring – har sit udspring. Men myten har en skyggeside. For hvis man ikke kommer med i en gruppe, eller ikke kommer i gruppe med de rigtige, kan det gå hårdt ud over chancerne for at klare sig på studiet. Gerd Christensen, lektor på Københavns Universitet, har forsket i det dynamiske spil mellem de studerende i og omkring gruppearbejde på de videregående uddannelser. Hun fortæller, hvordan hun på RUC har set studerende i oprør og med tårer i øjnene gå op og ned ad gangene og tale i telefon, når der skulle dannes grupper.

”De var fortvivlede, fordi det var svært for dem at få samlet sig en gruppe på mindst tre, og det var de nødt til for at kunne få vejledning. Når grupperne dannes, er det især de studerendes popularitet som personer, der testes. De er dybt afhængige af hinanden og af, at de har knyttet bånd til medstuderende, som de fra første færd har identificeret som nogen, det er attraktivt at komme i gruppe med,” siger hun.

Gennem observationer af gruppearbejde og interview med studerende på hhv. RUC og CBS blev Gerd Christensen opmærksom på, hvordan myten om gruppearbejdets pædagogiske overlegenhed er en sandhed med kraftige modifikationer. Ifølge Gerd Christensen er der ét ord, der går igen, når de studerende skal beskrive deres erfaringer med gruppearbejde: Socialdarwinisme.

”Og det er dækkende, for der foregår helt klart en selektion af dem, der er bedst egnede til at klare denne særlige studieform. De, der falder fra og ikke gennemfører, er ikke nødvendigvis de fagligt dårligste. Ens chance for succes er helt afhængig af ens sociale kompetencer og evne til at navigere i det komplekse spil i og omkring gruppearbejdet, hvor så meget er udtalt,” siger hun.

En kamp om positioner

Det er ikke kun på RUC, at læsegrupper, projektgrupper og studiegrupper danner en særlig dansk ramme om de unges studier. Allerede tidligt i folkeskolen stifter eleverne bekendtskab med det tværfaglige og problemorienterede gruppearbejde, der følger dem hele vejen op igennem uddannelsessystemet. I gruppearbejdet lærer de samarbejdets ædle kunst – men samtidig er gruppearbejde ikke for sarte sjæle.

»De, der falder fra og ikke gennemfører, er ikke nødvendigvis de fagligt dårligste. Ens chance for succes er helt afhængig af ens sociale kompetencer og evne til at navigere i det komplekse spil i og omkring gruppearbejdet, hvor så meget er udtalt.«

Gerd Christensen

På universiteter, der lægger stor vægt på projektbaseret gruppearbejde, og som overlader gruppedannelse og arbejdet i grupperne til de studerende selv, slår samarbejdet nemlig nemt over i en socialdarwinistisk stoleleg.

”Dybest set handler det om retten til overhovedet at være på universitetet. Især på RUC, hvor så meget er bundet op på gruppearbejde, men også på de andre videregående uddannelser, er det intet mindre end ens sociale fundament og ens muligheder for at gennemføre studiet, der er på spil,” siger hun.

Gennem analysen af sine interview og observationer fandt Gerd Christensen frem til, at man for alt i verden må undgå at få ry for at være dum, doven, asocial eller dominerende. Ellers kan løbet være kørt, når der næste gang skal dannes grupper. Taberne i stolelegen må i værste fald opgive studierne og forlade universitetet med et eller flere af disse fire stempler i panden – naturligvis uden nødvendigvis at være dum, doven, asocial eller dominerende. Men hvad man er eller ikke er, tæller ikke. Det, der tæller, er, hvad man bliver gjort til gennem det løbende positioneringsspil, der foregår i gruppen.

”Positionering foregår hele tiden i de dynamiske relationer mellem deltagerne i gruppen. Det handler først og fremmest om at undgå at blive positioneret som én, som det ikke er attraktivt at være i gruppe med. Derfor kan der nemt opstå kampe. De studerende fortalte, hvordan der foregik kampe i de grupper, de tidligere havde været i, og at det var frygtelig ubehageligt – eller hvordan det foregår i andre grupper på deres hold eller årgang. På den måde prøver de at advare hinanden om, hvordan man ikke bør agere i gruppen. Men kampene italesættes ikke i forhold til deres egen gruppe her og nu,” siger hun.

Hvor de studerende selv taler om roller, benytter Gerd Christensen begrebet positio-

nering. Det indfanger bedre det dynamiske spil i gruppen, hvor de studerende gennem de måder, de agerer og kommunikerer på, sætter sig selv og hinanden på plads – i forhold til hinanden. Og det er subtilt, hvad der er på spil i grupperne. Hvad man siger, samt hvordan, hvor meget og hvornår man taler eller ikke taler, har alt sammen betydning.

”Der er en masse, der ikke bliver sagt, og alt for meget kommer til at handle om at navigere i den positioneringskamp, hvor man så nemt kan komme til at sige eller gøre noget, der bliver opfattet som dumt, dovent, asocialt eller dominerende. Den position, man får, afhænger af, hvordan man får kombineret sine sociale og faglige kompetencer, og hvordan det så anerkendes i gruppen, på holdet og på årgangen. Man kan sige, at det ikke er et spørgsmål om, hvordan man er som subjekt, men om, hvordan man bliver til som subjekt gennem gruppens positioneringsspil,” siger hun.

Styr på processen

Hanne Adriansen, lektor på DPU, Aarhus Universitet, mener, at universiteterne må hjælpe de studerende med at få gruppearbejdet godt i gang, så samarbejdet ikke løber af sporet og bliver til positioneringskampe.

Hun har arbejdet med facilitering af studiegrupper i praksis på flere af Aarhus Universitets kandidatuddannelser – bl.a. på en international uddannelse med mange udenlandske studerende, der ikke på forhånd kender til de danske koder for samarbejde i grupper, og som er vant til mere individualiserede og konkurrencebetonede studieformer.

”Vi gør meget ud af at sige, at her på uddannelsen konkurrerer vi ikke – vi samarbejder. Studiegrupper er en af de bedste måder at lære samarbejde på. Derfor er det så vigtigt, at uddannelsesinstitutionerne

Positioneringerne foregår hele tiden i relationen mellem gruppemedlemmerne. For de studerende handler det først og fremmest om at undgå at blive positioneret som én, det ikke er attraktivt at være i gruppe med.

tager hånd om at hjælpe de studerende godt i gang med gruppearbejdet,” siger Hanne Adriansen.

Hun fortæller, hvordan det har vist sig at være en succes at uddanne alle nye studerende til facilitatorer i starten af studiet. Her lærer de en række teknikker, der først og fremmest handler om at styre tiden, men også om at sikre, at alle bliver hørt, og at alle idéer bliver luftet, samt at studiegruppen tager udgangspunkt i konkrete spørgsmål, når de diskuterer.

”Med workshoppen i facilitering får de studerende et rum, hvor de kan snakke om proces og samarbejde, og de får et sprog til at tale om det med. Facilitering handler netop om processer og ikke om indhold. Vi lærer dem, at de godt må forholde sig til de processer, de er sammen om. Når vi først har italesat, at det ikke er en selvfølge, at gruppearbejdet fungerer uden videre, bliver det legitimt for dem at snakke om, hvorvidt

deres grupper nu også fungerer eller ej – og om de kunne gøre tingene anderledes,” siger Hanne Adriansen.

Ifølge Hanne Adriansen er det en udfordring, at vi i Danmark netop har gjort det til en selvfølge, at vi er gode til gruppearbejde.

”Vi lærer helt fra små, at vi skal samarbejde i grupper. Derfor forventer vi, at vi uden videre kan finde ud af det. I gruppen er det indholdet, vi er sammen om, og det vi taler om. Derfor kan det ødelægge den gode stemning, hvis man siger, at man ikke rigtig synes, det fungerer. Med facilitering forsøger vi fra starten at italesætte, at det er ok at sige den slags. At det ikke blot er legitimt, men faktisk nødvendigt at have fokus på at få en god proces,” siger hun.

Ydmyg facilitator

Når alle studerende bliver trænet i facilitering, bliver det ikke blot nemmere at være den, der skal facilitere. Det betyder også, at

ansvaret for at facilitere kan gå på skift, og det kan være med til at mindske den interne konkurrence i studiegruppen.

Facilitatoren har alene til opgave at styre processen – dvs. ingen fortrinsret til at udlægge dagens tekst.

”Den pointe skal lige gå op for de studerende. Som facilitator skal man være ydmyg i forhold til sin rolle, og man har ikke nødvendigvis en større viden om den tekst af Bourdieu, som de gennemgår sammen, end resten af gruppen. Men man skal vide, hvordan gruppen når rundt om teksten på den mest produktive måde, og sikre, at alle bliver hørt og inddraget,” siger Hanne Adriansen og understreger samtidig, at facilitering ikke er et mirakelmiddel, der kan eller bør bruges i alle sammenhænge.

”Nogle gange skal diskussionerne ikke styres. Så skal de studerende have lov til at diskutere frit og bevæge sig ud ad alle mulige tangenter. Men i andre sammenhænge kan det være det

»Gruppedannelsen må ikke blive en stoleleg, hvor der går socialdarwinisme i det, og man risikerer at stå der i skolegården igen. Når det er os, der danner grupperne, giver det en ro, der minimerer frygten for at blive valgt«

Hanne Adriansen

redskab, der sikrer effektivitet og faktisk får gruppearbejdet til at fungere – både i forhold til det sociale og det faglige,” siger hun.

Ok at dumme sig i gruppen

Ifølge Hanne Adriansen er det afgørende, at det er uddannelsesinstitutionen, der sammensætter studiegrupperne, og ikke de studerende selv – i hvert fald ikke i den første tid på studiet. For også følelsesmæssigt er der meget på spil, når de studerende skal danne grupper sammen.

”Man kan stå der med følelsen fra skolegården i 4. klasse: Er der mon nogen, der vælger at være sammen med mig? Eller bliver jeg fravalgt? Gruppedannelsen må ikke blive en stoleleg, hvor der går socialdarwinisme i det, og man risikerer at stå der i skolegården igen. Når det er os, der danner grupperne, giver det en ro, der minimerer frygten for at blive valgt fra,” siger hun og fortsætter:

”De får at vide, at det ikke er til diskussion. Vi sammensætter studiegrupperne, så de så vidt muligt består af folk med forskellig baggrund. Det er en pædagogisk pointe, at de først og fremmest lærer af diversiteten – og ikke ved at være sammen med nogen, der ligner dem selv,” siger Hanne Adriansen.

Hun gør opmærksom på, at både akademisk og social integration på uddannelsen er vigtig for at fastholde de studerende. Facilitering af studiegrupper kan fremme begge dele.

”Det er i studiegruppen, de skal kunne stille spørgsmål og tale om det, der er svært. Det er også her, de har lov til at dumme sig, alt sammen uden at frygte for deres position eller for at blive ekskluderet fra gruppen. En velfungerende studiegruppe kan være med til at sikre den kombination af social og faglig integration på studiet, der gør forskellen på, om de studerende gennemfører studiet eller ej”.

Vejlederen som faglig konsulent

Selvom Gerd Christensen har studeret skygesiderne af gruppearbejde, mener hun ikke, de overskygger fordelene ved denne studieform.

”Jeg er jo ikke imod gruppearbejde, men det er vigtigt, at de studerende lærer, at når man arbejder i en gruppe, er man først og fremmest del af et fællesskab, hvor man giver plads til hinanden, og hvor det ikke bare handler om selv at få en attraktiv position i gruppen,” siger hun.

Når man lægger så stor vægt på gruppearbejde, kræver det nærmest, at de studerende bliver undervist i basal etik, mener Gerd Christensen. I det hele taget anbefaler hun, at uddannelsesinstitutionerne gør mere ud af at introducere til gruppearbejdet. Ikke kun på universiteterne, men helt ned i de første klasser af folkeskolen.

”Vi har fået opbygget en fortælling om, at gruppearbejde er naturligt for os. Men det er ikke givet, at det er noget, vi bare kan. Jeg synes, man svigter en masse elever og studerende med den fortælling. De, der f.eks. oplever at blive positioneret som dumme, bliver måske ved med at tro, de er dumme – også når de forlader den kontekst, hvor positioneringen fandt sted,” siger hun.

Derfor må uddannelsesinstitutionerne tage opgaven på sig med at evaluere de studerende fagligt undervejs i gruppearbejdet. Ellers overtager de studerende evalueringen af hinanden.

”Når grupperne holder møde med deres vejleder, sker det ofte, at vejlederen undlader at evaluere det, de studerende siger, men blot lytter. Det kan være godt et stykke hen ad vejen, men samtidig er der jo fagligt set noget, der er godt, og noget, der er mindre godt. Vejlederen må agere som faglig konsulent, for de studerende har brug for, at der er

”SURVIVAL OF THE FITTEST”

Socialdarwinismen er inspireret af Darwins værk ”The Origin of Species”. Ophavsmanden er den engelske filosof og sociolog Herbert Spencer, som i 1860 udgav et essay med titlen ”The Social Organism.”

Spencer mente, at man kunne overføre betingelserne for den biologiske artsudvikling til vilkårene for samfundsudviklingen.

I 1864 formulerede Spencer sin berømte sammenfatning af det samfundsevolutionære grundsynspunkt: ”Survival of the fittest”.

Han beskriver socialdarwinisme som en kamp, hvor de bedst egnede – forstået som de stærkeste – før eller siden vil udkonkurrere de svageste. De svage samfundsindivider bliver anset for en tyngende og unødvendig byrde for de stærke. Deres tilstedeværelse vil derfor hæmme samfundets udvikling hen imod perfektionisme, effektivitet, usårlighed og magtfuldkommenhed.

nogle ”voksne” i systemet, hvis vurdering kan udgøre et pejlemærke. Hvis f.eks. et projekt alene bliver til ud fra de studerendes positioneringsspil, kan det i værste fald ende med et resultat, der er fagligt helt ved siden af, fordi de, der blev positioneret som de dygtigste, ikke nødvendigvis er det.” ■

GERD CHRISTENSEN er lektor ved Institut for Medier, Erkendelse og Formidling på Københavns Universitet. Hun har siden sin ph.d.-afhandling fra 2013, 'Projekt grupper: En undersøgelse af subjektiveringsmekanismer i gruppe- og projektarbejde på universitetsniveau' skrevet en række artikler og holdt foredrag om emnet.

HANNE KIRSTINE ADRIANSEN er lektor i pædagogisk antropologi på DPU, Aarhus Universitet, og siden 2014 DPU's internationale rådgiver. Hun underviser bl.a. på DPU's engelsksprogede kandidatuddannelse i 'Anthropology of Globalisation and Education', hvor hun også har arbejdet med facilitering af studiegrupper.